

WTOREK

Rozpoznawanie rzeczownika

Rzeczownik odpowiada na pytania: *kto?*, *co?* (np. *dziecko*, *piłka*) oraz na pytania pozostałych przypadków (znajdziesz je poniżej). Nazywa osoby (np. *dziecko*), przedmioty (np. *piłka*), zjawiska (np. *wichura*), stany (np. *omdlenie*), czynności (np. *mycie*).

Uwaga. Rzeczowników nazywających czynności nie należy mylić z czasownikami, np. *jeść*, *wykonywać* – czasowniki

jedzenie, *wykonywanie* – rzeczowniki

Odmiana rzeczownika

Rzeczownik to odmieniana część mowy, odmienia się przez **przypadki** i **liczby**.

		liczba pojedyncza	liczba mnoga
Mianownik (M.)	kto? co?	<i>droga</i>	<i>drogi</i>
Dopełniacz (D.)	kogo? czego?	<i>drogi</i>	<i>dróg</i>
Celownik (C.)	komu? czemu?	<i>drodze</i>	<i>drogom</i>
Biernik (B.)	kogo? co?	<i>drogę</i>	<i>drogi</i>
Narzędnik (N.)	z kim? z czym?	<i>z drogą</i>	<i>drogami</i>
Miejscownik (Ms.)	o kim? o czym?	<i>o drodze</i>	<i>o drogach</i>
Wołacz (W.)	o!	<i>drogo</i>	<i>drogi</i>

Niektóre rzeczowniki się nie odmieniają (np. *menu*).

Istnieją rzeczowniki, które występują tylko w liczbie pojedynczej (np. *wiedza*, *igłowie*) lub tylko w liczbie mnogiej (np. *usta*, *nożyce*).

Rodzaj gramatyczny rzeczownika

Każdy rzeczownik występuje w jednym z trzech rodzajów – męskim, żeńskim lub nijakim, np.

(ten) *dzień* – rodzaj męski

(ta) *noc* – rodzaj żeński

(to) *rano* – rodzaj nijaki

Uwaga. Rzeczowniki nie odmieniają się przez rodzaje (np. rzeczownik *drzewo* jest rodzaju nijakiego i nie da się utworzyć od niego form rodzaju żeńskiego ani męskiego).

Temat i końcówka rzeczownika

W rzeczowniku można oddzielić **temat** od **końcówki**, np.

pomoc-∅ → *pomoc* – temat rzeczownika ∅ – końcówka zerowa

pomoc-y → *pomoc* – temat rzeczownika y – końcówka

pomoc-ą → *pomoc* – temat rzeczownika ą – końcówka

Niekiedy w temacie rzeczownika występują **oboczności**, czyli wymiany głosek:

drog-a

drodz-e

(oboczność *g : dz*)

Tematy, w których występują oboczności, nazywamy **tematami obocznymi** (np. tematy oboczne *drog : drodz*)

Należy pamiętać, że aby znaleźć oboczności tematu, trzeba wcześniej oddzielić końcówkę.

Uwaga. Oboczności szukamy tylko w temacie, nigdy w końcówce.

PIĄTEK, zadanie 20

Treść przypowieści

Ewangelia wg św. Mateusza 13, 1-9

Tego dnia Jezus wyszedł z domu i siedział nad morzem. I zgromadziły się wokół Niego tak wielkie tłumy, że wszedł do łodzi i usiadł. A cały tłum stał na brzegu. I mówił im wiele w przypowieściach:

– Oto siewca wyszedł, aby siać. A kiedy siał, jedne [ziarna] padły przy drodze i ptaki nadleciały i zjadły je. A inne upadły na grunt skalisty, gdzie nie miały wiele ziemi i zaraz powschodziły, bo nie było głęboko. Skoro jednak wzeszło słońce, wypaliło je i uschły, bo nie miały korzenia. A inne padły między osty i osty wyrosły wysoko, i zadusiły je. Inne zaś padły na ziemię, na dobrą, i wydały owoc: jedno stokrotny, drugie sześćdziesięciokrotny, a inne trzydziestokrotny. Kto ma uszy, niechaj słucha.

Pismo Święte. Stary i Nowy Testament, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2004, s. 1413

Ewangelia wg św. Mateusza 25, 14-29

Bo to jest tak, jak z człowiekiem, który udając się w podróż, wezwał sługi i powierzył im swój majątek. Jednemu dał pięć talentów, drugiemu dwa, a trzeciemu jeden, każdemu według zdolności, i wyjechał.

Ten, który otrzymał pięć talentów, zaraz puścił je w obieg i uzyskał drugie pięć. Podobnie ten, który otrzymał dwa talenty, uzyskał drugie dwa. A ten, który otrzymał jeden talent, wykopał w ziemi dół i schował pieniądze swego pana.

Po długim czasie pan powraca i rozlicza się ze sługami. Ten, który otrzymał pięć talentów, przyniósł drugie pięć, mówiąc: Dafeś mi, panie, pięć talentów. Oto zyskałem pięć dalszych. — Rzekł mu pan: Dobrze, sługo dobry i wierny, byłeś wierny w małych sprawach, więc postawię cię nad wielkimi. Raduj się z twoim panem!

Również ten, który otrzymał dwa talenty, powiedział: Dafeś mi, panie, dwa talenty, oto zyskałem dwa dalsze. Rzekł mu pan: Dobrze, sługo dobry i wierny, byłeś wierny w małych sprawach, więc postawię cię nad wielkimi. Raduj się z twoim panem!

Także ten, który otrzymał jeden talent, powiedział: Wiem, panie, żeś człowiek twardy, sprzątasz, czegoś nie zasadził, i zbierasz, czegoś nie posiał. Toteż bojąc się ciebie, schowałem twój talent w ziemi. Masz tu twoją własność. — A pan mu odpowiedział: Sługo zły i leniwy, wiedziałeś, że sprzątam, czego nie zasadziłem, i zbieram, czego nie zasiałem. Należało więc dać moje pieniądze bankierom, a ja po powrocie z zyskiem odebrałbym moją własność. Zabierzcie mu więc talent i dajcie temu, który ma dziesięć talentów.

Każdemu bowiem, kto ma, będzie dodane i będzie miał w nadmiarze. A temu, kto nie ma, i to, co ma, będzie zabrane.

Pismo Święte. Stary i Nowy Testament, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2004, s. 1431

Ewangelia wg św. Mateusza 25, 1-13

Wtedy z królestwem niebieskim będzie podobnie jak z dziesięcioma pannami, które wzięły lampy i wyszły naprzeciw pana młodego. Pięć z nich było głupich, a pięć mądrych. Głupie, wzięwszy lampy, nie zabrały z sobą oliwy. A mądre wzięły razem z lampami naczynia z oliwą. Kiedy pan młody się spóźniał, ogarnęła je senność i wszystkie zasnęły. O północy rozległo się wołanie: — Pan młody nadchodzi, wyjdź-

cie mu naprzeciw. Wtedy wszystkie panny zerwały się ze snu i przygotowały lampy. A głupie powiedziały do mądrych: – Dajcie nam trochę waszej oliwy, bo nasze lampy gasną. Lecz mądre odpowiedziały: – O nie! Nie wystarczyłoby dla was i dla nas. Idźcie raczej do sprzedawców i kupcie sobie. A kiedy tamte poszły kupować, nadszedł pan młody i te, które były gotowe, weszły razem z nim na wesele. I zamknięto drzwi. W końcu przychodzą i pozostałe panny i mówią: Panie, panie, otwórz nam! – On zaś odpowiedział: Zaprawdę powiadam wam: Nie znam was. Czuwajcie więc, bo nie znacie dnia ani godziny.

Pismo Święte. Stary i Nowy Testament, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2004, s. 1431

Ewangelia wg św. Łukasza 10, 30-37

Jezus, nawiązując do tego, powiedział:

– Pewien człowiek schodził z Jeruzalem do Jerycha i wpadł między zbójców, którzy go obrabowali, pobili i odeszli, zostawiając na pół umarłego.

Przypadkiem pewien kapłan schodził ową drogą, a kiedy go zobaczył, ominął. Podobnie i lewita, który znalazł się w tym miejscu i zobaczył go, ominął. A pewien podróżny Samarytanin przyszedł na to miejsce i zobaczywszy go, ulitował się. Podszedł więc, nalał oliwy i wina na jego rany i obwiązał je. Wsadził go na swe juczne zwierzę, zawiózł do gospody i pielęgnował go.

Nazajutrz wyjął dwa denary, dał gospodarzowi i rzekł: Pielęgnuj go, a jeśli wydasz coś nadto, oddam ci, gdy będę wracał.

Jak myślisz, który z tych trzech okazał się bliźnim dla tego, kto wpadł między zbójców?

A on odpowiedział:

– Ten, który się nad nim ulitował.

Rzekł mu Jezus:

– Idź i ty czyń podobnie!

Pismo Święte. Stary i Nowy Testament, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2004, s. 1491–1492

WTOREK

Odmiana czasownika

Czasownik to część mowy nazywająca czynności, stany oraz procesy i odpowiadająca na pytania: *co robi? co się z nim dzieje?* (np. *pracuje, śpi, rośnie*).

Czasowniki odmieniają się przez:

- **osoby i liczby** (np. *piszę* – 1. osoba liczby pojedynczej, *piszą* – 3. osoba liczby mnogiej);

liczba pojedyncza	liczba mnoga
1. osoba (ja) <i>piszę</i>	1. osoba (my) <i>piszemy</i>
2. osoba (ty) <i>piszesz</i>	2. osoba (wy) <i>piszecie</i>
3. osoba (on, ona, ono) <i>pisze</i>	3. osoba (oni, one) <i>piszą</i>
- **czasy** – **przeszły** (*писаłem*), **teraźniejszy** (*piszę*), **przyszły** (*będę pisał, napiszę*);
- **rodzaje**
 - w liczbie pojedynczej **męski** (on *pisał*), **żeński** (ona *pisała*), **nijaki** (ono *pisało*),
 - w liczbie mnogiej **męskoosobowy** (oni *pisali*), **niemęskoosobowy** (one *pisały*);
- **tryby** – **oznajmujący** (*писаłem*), **rozkazujący** (*pisz, niech pisze*), **przypuszczający** (*писаłbym*).

Czasowniki dokonane i niedokonane

Wyróżniamy czasowniki **dokonane**, nazywające czynność ukończoną (np. *napisałem, napiszę*), i **niedokonane**, nazywające czynność trwającą jakiś czas, ale niedokończoną (np. *писаłem, piszę, będę pisał*).

Uwaga. Czasowniki niedokonane występują we wszystkich trzech czasach: przeszłym, teraźniejszym i przyszłym. Czasowniki dokonane występują tylko w czasach przeszłym i przyszłym.

	bezokolicznik	czas przeszły	czas teraźniejszy	czas przyszły
czasownik niedokonany	<i>pisać</i>	<i>писаłem</i>	<i>piszę</i>	<i>będę pisał</i> (albo: <i>będę pisać</i>)
czasownik dokonany	<i>napisać</i>	<i>napisałem</i>	–	<i>napiszę</i>

Strony czasownika

Czasownik może występować w **stronie czynnej** (np. *uczeń pisze pracę*) lub stronie biernej (np. *praca jest pisana przez ucznia*). Niektóre czasowniki (tzw. nieprzechodnie) nie mają form strony biernej (np. *siedzieć, wyjechać*).

PIĄTEK

Postacie mitologiczne

Ariadna *mit. gr.*, córka Pazifae i Minosa, króla Kreta, pomogła Tezeuszowi wydostać się z labiryntu Minotaura; dała mu bowiem kłębek nici, który Tezeusz rozwijał, mijając korytarze, i dzięki temu odnalazł drogę powrotną (stąd przysłowiowy kłębek Ariadny lub nić Ariadny) [...].

Na podstawie: *Mały słownik kultury antycznej*, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 51

Demeter grecka bogini płodności, rolnictwa, a zwłaszcza zboża, matka Persefony (Kory). Gdy Korę porwał Hades do swego podziemnego królestwa, Demeter z żagwią w ręku szukała córki wszędzie, aż wreszcie Helios powiedział jej, co się z Korą stało. Zagniewana bogini opuściła Olimp, a ziemia stała się jałowa i bezpłodna. Przerażony tym Zeus zwrócił się do Hadesa, aby wspólnie z nim znaleźć wyjście z sytuacji. Ponieważ Persefona zjadła pestkę granatu w podziemiach, nie mogła już opuścić ich na stałe; postanowiono więc, że dwie trzecie każdego roku spędzać będą na ziemi z matką [...].

W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, PIW, Warszawa 2000, s. 201

Szyf *mit. gr.*, słynący ze sprytu i siły założyciel i król miasta Efyry, późniejszego Koryntu; [...] bogowie skazali go na wieczną karę za wszystkie przewinienia: w Tartarze toczył na szczyt góry ciężki głaz, który wciąż spadał na dół. Stąd przysłowiowe wyrażenie: „szyfowe prace”, oznaczające ciężką i bezcelową pracę.

Na podstawie: *Mały słownik kultury antycznej*, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 413

Prometeusz *mit. gr.*, [...] dobroczyńca ludzkości; skradł Zeusowi z Olimpu ogień i nauczył ludzi korzystać z niego. Zeus za karę kazał P. przykuć do skały Kaukazu, gdzie orzeł wyszarpywał mu wciąż odrastającą wątrobę, a ludziom zesłał Pandorę, od której wzięły początek wszystkie troski.

Mały słownik kultury antycznej, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 357

Gaja (*gr. ge* – ziemia) *mit. gr.*, Matka-Rodzicielka, która wraz z Uranosem wyłoniła się z Chaosu; Uranos i G. byli pierwszą parą bogów władających światem [...].

Mały słownik kultury antycznej, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 163

Dedal *mit. gr.*, architekt, rzeźbiarz, wynalazca ateński [...]. W Knossos zbudował królowi słynny labirynt dla Minotaura. Gdy D. popadł w niełaskę Minosa za wskazanie Ariadnie sposobu uratowania Tezeusza, sporządził sobie i synowi Ikarowi skrzydła z piór spojonych woskiem, za pomocą których wzniósł się w powietrze i uciekł na Sycylię.

Mały słownik kultury antycznej, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 106

Ikar *mit. gr.*, syn Dedala. Uciekając z ojcem z Kreta, wzbił się zbyt wysoko w powietrze i wosk, którym były spojone pióra skrzydeł, roztopił się w promieniach słońca. Chłopiec wpadł do morza, nazwanego na jego pamiątkę M. Ikaryjskim.

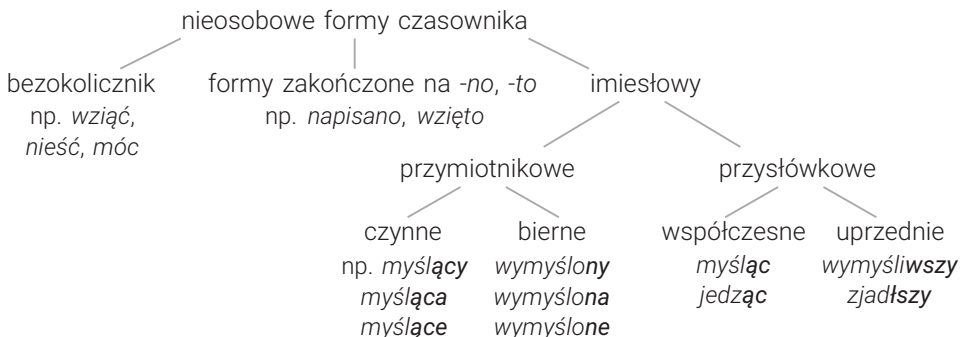
Mały słownik kultury antycznej, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 200

Orfeusz *mit. gr.*, syn Apollina i muzy Kalliope, śpiewak z Tracji, muzyk i poeta, [...] poświęcił się nimfom Eurydyce; gdy Eurydyka zmarła od ukąszenia żmii, O. zszedł do Hadesu i śpiewem swym tak wzruszył cały świat podziemny, że zwrócono mu Eurydykę pod warunkiem, że do chwili wyjścia na ziemię nie obejrzy się na żonę, która pójdzie za nim. Tuż przed wyjściem z Hadesu O. złamał zakaz i utracił Eurydykę bezpowrotnie.

Mały słownik kultury antycznej, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976, s. 315

WTOREK

Niesobowe formy czasownika

Odmiana imiesłów

Imiesłowy przymiotnikowe odmieniają się tak jak przymiotniki, czyli przez **przypadki, liczby i rodzaje**.

	liczba pojedyncza	liczba mnoga
Mianownik (kto? co?)	<i>pisząca</i> (dziewczyna)	<i>piszące</i> (dziewczyny)
Dopełniacz (kogo? czego?)	<i>piszącej</i> (dziewczyny)	<i>piszących</i> (dziewczyn)
Celownik (komu? czemu?)	<i>piszącej</i> (dziewczynie)	<i>piszącym</i> (dziewczynom)
Biernik (kogo? co?)	<i>piszącą</i> (dziewczyne)	<i>piszące</i> (dziewczyny)
Narzędnik (z kim? z czym?)	<i>piszącą</i> (dziewczyzną)	<i>piszącymi</i> (dziewczynami)
Miejscownik (o kim? o czym?)	<i>piszącej</i> (dziewczynie)	<i>piszących</i> (dziewczynach)
Wołacz	<i>pisząca</i> (dziewczyno)	<i>piszące</i> (dziewczyny)

piszący (chłopak) – rodzaj męski

piszący (chłopcy) – rodzaj męskoosobowy

pisząca (dziewczyna) – rodzaj żeński

piszące (dziewczyny, dzieci) – rodzaj

piszące (dziecko) – rodzaj nijaki

niemęskoosobowy

Imiesłowy przysłówkowe – podobnie jak przysłówek – **są nieodmienne**.

PONIEDZIAŁEK, zadanie 1**Anafora, apostrofa, porównanie, wyraz dźwiękonaśladowczy**

Anafora – powtórzenie tego samego słowa (tych samych słów) na początku kolejnych wersów w utworze literackim, np.

*Kogo kiedy pobożność jego ratowała?
Kogo dobroć przypadku złego uchowala?*

(J. Kochanowski, *Tren XI*)

Apostrofa – bezpośredni, uroczysty zwrot do kogoś lub czegoś w utworze poetyckim, np.

Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziala?

(J. Kochanowski, *Tren X*)

Porównanie – zestawienie cech jakiegoś zjawiska, osoby lub rzeczy z innym zjawiskiem, osobą lub rzeczą, często za pomocą wyrazów *jak*, *jakby*, *niby*, *na kształt*, np.

Chmura z gradem jak balon szybko z wiatrem leci.

(A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*)

Wyraz dźwiękonaśladowczy (onomatopeja) – wyraz, który swoim brzmieniem naśladuje zjawisko dźwiękowe, np. *szum*, *świsnąć*, *tupot*.

PONIEDZIAŁEK, zadanie 4**Sonet**

Sonet – wiersz złożony z dwóch zwrotek czterowersowych oraz dwóch trzywersowych. Zazwyczaj pierwsza część sonetu ma charakter opisowy, a druga – refleksyjny. Układ rymów w sonecie jest nieprzypadkowy – rymy układają się w wyraźny schemat. Sonet uchodzi za trudną i kunsztowną formę poetycką. Dawniej uważano, że kto potrafi stworzyć sonet, zasługuje na miano prawdziwego poety.

WTOREK

Przymiotnik

Przymiotnik to część mowy odpowiadająca na pytania: *jaki?, jaka?, jakie?*, nazywająca cechy i właściwości, np. *mocny, piękna, drewniane*.

Uwaga. Należy odróżnić przymiotniki od imiesłówów przymiotnikowych:

pisemny – przymiotnik,

piszący – imiesłów przymiotnikowy czynny,

pisany – imiesłów przymiotnikowy bierny.

W zdaniu przymiotnik jest zwykle określeniem rzeczownika, np. *Dzisiaj była piękna pogoda.* (*pogoda jaka? piękna*)

Przymiotnik tworzy z rzeczownikiem związek zgody, tzn. zgadza się z nim pod względem przypadku, liczby i rodzaju, np. *piękna pogoda* (mianownik, liczba pojedyncza, rodzaj żeński).

Odmiana przymiotników

Przymiotniki odmieniają się przez **przypadki, liczby i rodzaje**.

Rodzaj przymiotnika w liczbie pojedynczej:

– męski, np. *miły* (chłopiec),

– żeński, np. *miła* (atmosfera),

– nijaki, np. *miłe* (ciepło).

Rodzaj przymiotnika w liczbie mnogiej:

– męskoosobowy, np. *mili* (podróźni),

– niemęskoosobowy, np. *miłe* (wspomnienia).

	liczba pojedyncza	liczba mnoga
Mianownik (kto? co?)	<i>miła</i> (dziewczyna)	<i>miłe</i> (dziewczyny)
Dopełniacz (kogo? czego?)	<i>miłej</i> (dziewczyny)	<i>miłych</i> (dziewczyn)
Celownik (komu? czemu?)	<i>miłej</i> (dziewczynie)	<i>miłym</i> (dziewczynom)
Biernik (kogo? co?)	<i>miłą</i> (dziewczyne)	<i>miłe</i> (dziewczyny)
Narzędnik (z kim? z czym?)	<i>miłą</i> (dziewczyną)	<i>miłymi</i> (dziewczynami)
Miejscownik (o kim? o czym?)	<i>miłej</i> (dziewczynie)	<i>miłych</i> (dziewczynach)
Wołacz (o!)	<i>miła</i> (dziewczyno)	<i>miłe</i> (dziewczyny)

Stopniowanie przymiotników

Wiele przymiotników się stopniuje:

stopień równy	stopień wyższy	stopień najwyższy	
<i>miły</i>	<i>milszy</i>	<i>najmilszy</i>	(stopniowanie regularne)
<i>zły</i>	<i>gorszy</i>	<i>najgorszy</i>	(stopniowanie nieregularne)
<i>śliski</i>	<i>bardziej śliski</i>	<i>najbardziej śliski</i>	(stopniowanie opisowe)

Uwaga. Nie należy mieszać dwóch typów stopniowania, np. poprawnie: *korzystniejszy*, nie: *bardziej korzystniejszy*.

Istnieją przymiotniki, których się nie stopniuje, np. *szklany, wieczorny*.

Przysłówek

Przysłówek jest nieodmienną częścią mowy, określa sposób, miejsce i czas związane z daną czynnością, odpowiada na pytania: *jak?*, *gdzie?*, *kiedy?*, np. *łatwo*, *daleko*, *wczoraj*.

W zdaniu przysłówek zwykle jest określeniem czasownika, np. *Wczoraj pojechał na wycieczkę* (pojechał kiedy? *wczoraj*).

Niektóre przysłówki można stopniować:

stopień równy	stopień wyższy	stopień najwyższy	
<i>miło</i>	<i>milej</i>	<i>najmilej</i>	(stopniowanie regularne)
<i>źle</i>	<i>gorzej</i>	<i>najgorzej</i>	(stopniowanie nieregularne)
<i>ślisko</i>	<i>bardziej ślisko</i>	<i>najbardziej ślisko</i>	(stopniowanie opisowe)

Istnieją przysłówki, których się nie stopniuje, np. *jutro*, *dzisiaj*.

ŚRODA

Pisownia *nie* z różnymi częściami mowy

Nie piszemy łącznie:

- z rzeczownikami, np. *niepokój, niehałasowanie, niewrzucanie,*
- z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu równym, np. *nieładny, nieładnie.*

Wyjątkiem są wyrazy w zdaniach podkreślających wyraźne przeciwstawienia, np.

To nie przyjaciel, lecz wróg.

Jest nie pracowity, ale leniwy.

Nie piszemy rozdzielnie:

- z czasownikami, np. *nie widziałem, nie mówić* (w niektórych wyrazach cząstka *nie* stanowi część wyrazu, a nie przeczenie, np. *nienawidzić, niedostyszeć*),
- z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, np. *nie ładniejszy, nie najładniej.*

WTOREK**Zaimek**

Zaimek to część mowy, która może zastępować: rzeczownik (np. *ja, ty, ktoś, co*), przysłówkę (np. *tak, gdzie, tam*), przymiotnik (np. *jaki, taki, mój*), liczebnik (np. *ile, tyle*).

Zaimki zastępujące rzeczownik, przymiotnik lub liczebnik odmieniają się podobnie jak te części mowy. Zaimki zastępujące przysłówkę są nieodmienne.

Poprawne używanie zaimków

Niektóre zaimki mają formę dłuższą i krótszą (np. *ciebie i cię*). Na początku zdania używamy form dłuższych, np. *Jemu się to opłaca*. (Nie: *Mu się to opłaca*).

Czasami pojawiają się wątpliwości, której formy zaimka *ta* użyć: *tę* czy *tą*. Według normy wzorcowej (obowiązującej w tekstach pisanych, w polszczyźnie starannej, oficjalnej) w bierniku liczby pojedynczej używamy zaimka *tę*, np.

Otworzył tę paczkę.

W narzędniku liczby pojedynczej używa się formy *tą*, np.

Szedł z tą paczką.

Uwaga. W listach, w bezpośrednich zwrotach do adresata, zaimki pisze się wielką literą, np. *Serdecznie Cię pozdrawiam*.

WTOREK

Przyimek, spójnik, partykuła, wykrzyknik

Przyimek, spójnik, partykuła i wykrzyknik należą do nieodmiennych części mowy.

Przyimek informuje o tym, jaki jest związek między obiektami, osobami, zdarzeniami itp. Związek ten może być na przykład czasowy lub przestrzenny:
związek przestrzenny – *na (stole), nad (domem), obok (szkoły)*,
związek czasowy – *po (wakacjach), przed (podróżą), do (maja)*.

Spójnik łączy wyrazy (np. *góry i morze*) lub zdania składowe w wypowiedzeniach (np. *Chciał wyjechać, ale zrezygnował*).

Przed większością spójników stawia się przecinek. Nie stawiamy przecinka przed spójnikami: *i, oraz, albo, lub, ni, ani, bądź*. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy dany spójnik powtarza się w tym samym zdaniu, np. *Kupiłam i książkę, i album*.

Partykuła służy wzmocnieniu lub modyfikacji sensu wypowiedzi, np. *Zróbże to!*
Chodź no tu! *Czy pójdziemy do kina?*

Uwaga: Zbiór wybranych partykuł łatwo można zapamiętać w następującej kolejności:
-li, czy, no, -że, niech, by, nie, chyba.

Wykrzyknik zazwyczaj służy do wyrażania uczuć i naśladowania dźwięków. Należy go oddzielić od reszty zdania przecinkiem lub znakiem wykrzyknienia, np.
Ach! Jak tu pięknie! *Ojej, to boli!* *Brr, zimno!*

PIĄTEK, zadanie 19

Alegoria

Alegoria to w literaturze i sztuce środek stylistyczny, który nadaje przedmiotowi, postaci lub zdarzeniu określony sens przenośny, np. kobieta z zawiązanymi oczami i wagą to alegoria sprawiedliwości, ludzki szkielet z kosą to alegoria śmierci, sowa – mądrości.

Alegorie występują w bajkach i przypowieściach.

WTOREK

Orzeczenie i podmiot

Orzeczenie i podmiot to główne części zdania.

Orzeczenie

Orzeczenie odpowiada na pytania: *co ktoś, coś robi? co się z kimś, czymś dzieje?* Nazywa czynność lub stan. Zwykle jest wyrażone czasownikiem w formie osobowej. Wyróżniamy orzeczenia:

- **czasownikowe** (najczęściej jednowyrazowe), np.

W bibliotece mieliśmy spotkanie z twórcą komiksów.
orzeczenie

- **imienne**, złożone z łącznika i orzecznika.

Łącznikiem są najczęściej osobowe formy czasowników: *być, stać się, zostać*.

Orzecznikiem mogą być m.in. rzeczownik, przymiotnik, zaimek, imiesłów, np.

łącznik (są) orzecznik (zapisane)
Wypowiedzi komiksowych bohaterów są zapisane w dymkach.
orzeczenie imienne

łącznik (został) orzecznik (laureatem)
Rysownik został laureatem prestiżowej nagrody.
orzeczenie imienne

Wypowiedzenie bez orzeczenia nazywa się **równoważnikiem zdania**.

Podmiot

Podmiot nazywa w zdaniu wykonawcę czynności (lub osobę, rzecz bądź zjawisko, które znajdują się w pewnym stanie). Najczęściej jest wyrażony rzeczownikiem w mianowniku i odpowiada na pytanie: *kto?, co?, np.*

Autor stworzył wspaniałą komiks.
podmiot gramatyczny

Teksty i rysunki są elementami komiksów.
podmiot szeregowy

W komiksach nie ma narratora.
podmiot logiczny (wyrażony rzeczownikiem w dopełniaczu)

Czasami podmiot w zdaniu jest opuszczony, ale z formy orzeczenia możemy się domyślić, kto jest wykonawcą czynności. Taki podmiot nazywamy podmiotem domyślnym.

(on)
Napisał słynną powieść. (podmiot domyślny: on)

W niektórych zdaniach nie ma podmiotu i nie można się go domyślić z kontekstu. Takie zdania nazywamy **zdaniami bezpodmiotowymi**, np.

Do biblioteki szkolnej zakupiono najnowsze komiksy. (Nie wiadomo, kto zakupił.)

WTOREK

Części zdania – określenia

Podmiot i orzeczenie to główne części zdania. Oprócz nich w zdaniu mogą występować określenia: przydawka, dopełnienie i okolicznik.

Przydawka to określenie rzeczownika w zdaniu. Zwykle odpowiada na pytania: *jaki?*, *który?*, *czyj?*, *ile?*, *czego?*, *z czego?*

Np. *Kupiłam nowy piórnik z drewna.*

przydawki: *nowy*, *z drewna* są określeniami rzeczownika *piórnik*

Czasownik jest najczęściej określanym przez dopełnienie i okolicznik.

Dopełnienie odpowiada na pytania przypadków oprócz mianownika.

Dopełniacz (kogo? czego?)

Celownik (komu? czemu?)

Biernik (kogo? co?)

Narzędnik (z kim? z czym?)

Miejscownik (o kim? o czym?)

Np. *Ojciec rozmawiał z synem.*

dopełnienie: z kim? – z *synem* (narzędnik) – określenie czasownika *rozmawiał*

Okolicznik odpowiada m.in. na pytania: *jak?*, *gdzie?*, *kiedy?*, *skąd?*, *dokąd?*, *po co?*, *dlaczego?*

Rozróżniamy następujące rodzaje okoliczników:

- okolicznik miejsca (*gdzie?*, *skąd?*, *dokąd?*, *którędy?*), np. *Wrócił do domu.*
- okolicznik czasu (*kiedy?*, *jak długo?*), np. *Wrócił po godzinie.*
- okolicznik sposobu (*jak?*, *w jaki sposób?*), np. *Wrócił biegiem.*
- okolicznik przyczyny (z *jakiego powodu?*), np. *Wrócił z powodu korków.*
- okolicznik celu (*po co?*, *w jakim celu?*), np. *Wrócił po klucze.*

Roboty często zastępują człowieka w nużących czynnościach.

(jak? –
okolicznik)

(kogo? –
dopełnienie)

(jakich? –
przydawka
określająca
rzeczownik
czynnościach)
(w czym? –
dopełnienie)

Wyrazy poza związkami zdania

W wypowiedzeniu mogą wystąpić wyrazy, które nie pełnią funkcji żadnej części zdania, tzw. **wyrazy poza związkami zdania**. Zalicza się do nich m.in.:

- rzeczowniki w wołaczu, np. *Janku, włącz to urządzenie!*
- wykrzykniki, np. *Hej, podejdź tu!*

Do wyrazów poza związkami zdania należą też wtrącenia, np. *To urządzenie zostało skonstruowane – według mnie – całkiem niedawno. Wyrazy te oddziela się przecinkami lub myślnikami.*

WTOREK

Zdania złożone współrzędnie

W zdaniu złożonym współrzędnie żadne ze zdań składowych nie określa drugiego i każde z nich może stanowić odrębną całość.

Typy zdań złożonych współrzędnie:

- łączne (zdania składowe są połączone spójnikami: *i, oraz*)

Przypomniał sobie tę sytuację i się zdenerwował.

————— ····· —————

- rozłączne (zdania składowe są połączone spójnikami: *albo, lub, bądź*)

Porozmawia z nim albo napisze e-mail.

————— <····> —————

- przeciwstawne (zdania składowe są połączone spójnikami: *ale, jednak, lecz, a, zaś*)

Zezłościł się, ale nie okazał tego.

————— >····< —————

- wynikowe (zdania składowe są połączone spójnikami: *więc, zatem, toteż, dlatego*)

Pogodził się z przyjacielem, więc poprawił mu się humor.

————— >····> —————

Czasami zdania składowe są oddzielone tylko przecinkiem, np. *W piętę mierzył, w nos uderzył.*

ŚRODA

Przecinek w zdaniu złożonym współrzędnie

W zdaniu złożonym współrzędnie stawiamy przecinek przed spójnikami:

a, ale, jednak, lecz, zatem, toteż, więc,

np. *Wszystkich się radź, a jednego słuchaj.*

Nie stawiamy przecinka przed spójnikami:

i, oraz, lub, albo, bądź, ani

np. *Nie gniewaj się i nie rób scen.*

Uwaga. Jeśli spójnik powtarza się w tym samym zdaniu, wówczas stawiamy przecinek,
np. *Albo nam się uda, albo poniesiemy porażkę.*

WTOREK

Wypowiedzenie wielokrotnie złożone

Wypowiedzenie wielokrotnie złożone jest zbudowane z co najmniej trzech wypowiedzeń składowych – zdań lub równoważników zdania.

1

Henryk Sienkiewicz nie umieścił żadnego fragmentu akcji w Koloseum, |

2

ponieważ obiekt został zbudowany po śmierci Nerona, | i za panowania

3

tego cesarza nie odbywały się tam dramatyczne sceny z udziałem chrześcijan.

1

(z jakiego powodu?) : 2 3

Aby poprawnie przeanalizować budowę zdania wielokrotnie złożonego, należy:

1. Podkreślić w nim wszystkie orzeczenia.
2. Oddzielić od siebie zdania składowe i je ponumerować.
3. Ustalić związki między zdaniami składowymi (rozpoznać, czy łączą się współrzędnie, czy podrzędnie).
4. Narysować wykres zdania.

WTOREK

Rodzina wyrazów

Rodzina wyrazów to grupa wyrazów zawierających ten sam rdzeń, np. *noc*, *nocny*, *nocować*.

Wyrazy należące do tej samej rodziny nazywamy **wyrazami pokrewnymi**.

Wyraz podstawowy to wyraz, od którego utworzono inny wyraz, zwany **pochodnym**, np.

<i>pies</i>	→	<i>piesek</i>
wyraz		wyraz
podstawowy		pochodny

Budowa słotwórcza wyrazu

Wyrazy pochodne składają się z dwóch części: **podstawy słotwórczej** i **formantu**, który może być przyrostkiem, przedrostkiem, wrostkiem albo formantem zerowym, np.

przedrostek	przyrostek	formant zerowy	wrostek
<i>przy-gotować</i>	<i>pies-ek</i>	<i>bieg-ø</i>	<i>sam-o-rząd</i>
podstawa	podstawa	podstawa	podstawa
słotwórcza	słotwórcza	słotwórcza	słotwórcza

Formanty mogą pełnić różne funkcje, np.

- przyrostki *-ek*, *-yk* tworzą nazwy zdrobniałe (*piesek*, *chłopczyk*),
- przyrostki *-al*, *-isko* tworzą zgrubienia (*nochal*, *psisko*),
- przyrostek *-ość* tworzy nazwy cech (*bladość*, *skromność*).

W języku polskim istnieją wyrazy, których znaczenie realne różni się od znaczenia słotwórczego (wynikającego z ich budowy), np. *bielizna* (znaczenie realne: odzież osobista noszona pod ubraniem, znaczenie słotwórcze: coś, co jest białe).

WTOREK

Wyrazy złożone

Wyrazy złożone to wyrazy pochodne, które zostały stworzone z dwóch lub trzech wyrazów podstawowych, np. *widzimisię* (*widzi+mi+się*).

Wśród wyrazów złożonych wyróżnia się:

- **zrosty** – wyrazy powstałe przez połączenie (zrośnięcie się) wyrazów podstawowych bez elementu łączącego, np. *karygodny*, *rzeczpospolita*,
- **złożenia** – wyrazy powstałe przez połączenie wyrazów podstawowych za pomocą formantów: -o-, -i-, -y-, np. *Czarnolas*, *wiercipięta*, *męczydusza*,
- **zestawienia** – połączenie wyrazów stanowiące jedną całość znaczeniową, np. *Stare Miasto*, *wieczne pióro*.

WTOREK

Głoski dźwięczne i bezdźwięczne

Głoski dzielą się na **dźwięczne** i **bezdźwięczne**. Przy wymawianiu głosek dźwięcznych drgają wiązadła głosowe znajdujące się w krtani. Przy wymawianiu głosek bezdźwięcznych wiązadła się nie poruszają.

Wszystkie samogłoski (*a, ą, e, ę, i, o, u/ó, y*) są dźwięczne.

Większość spółgłosek dźwięcznych ma swoje bezdźwięczne odpowiedniki.

spółgłoski dźwięczne	<i>b</i>	<i>d</i>	<i>g</i>	<i>w</i>	<i>z</i>	<i>ż</i>	<i>ź</i> (<i>rz</i>)	<i>dz</i>	<i>dź</i>	<i>dż</i>	spółgłoski, które nie mają bezdźwięcznych odpowiedników: <i>l, ł, m, n, r, j</i>
spółgłoski bezdźwięczne	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>k</i>	<i>f</i>	<i>s</i>	<i>ś</i>	<i>sz</i>	<i>c</i>	<i>ć</i>	<i>cz</i>	—

Różnice między pisownią a wymową wyrazów

W niektórych wyrazach występują różnice między pisownią a wymową. Mogą polegać na:

- **ubezdźwięcznieniu głoski** – spółgłoska dźwięczna traci dźwięczność pod wpływem sąsiadującej spółgłoski bezdźwięcznej, np. *twardy* [wym. tfardy] (*w* → *f* pod wpływem *t*), *wtedy* [wym. ftedy] (*w* → *f* pod wpływem *t*). Zjawisko to zachodzi również na końcu wyrazów, np. *chleb* [wym. chlep] (*b* → *p*),
- **udźwięcznieniu głoski** – spółgłoska bezdźwięczna staje się dźwięczna pod wpływem sąsiadującej spółgłoski dźwięcznej, np. *jakby* [wym. jagby] (*k* → *g* pod wpływem *b*),
- – **uproszczeniu grupy spółgłoskowej** – w zbitce kilku spółgłosek niektóre z nich są opuszczane w wymowie potocznej, np. *pomyślny* (*śln* → *śn*).

Uwaga: w udźwięcznieniach, ubezdźwięcznieniach oraz uproszczeniach grup spółgłoskowych biorą udział tylko spółgłoski.

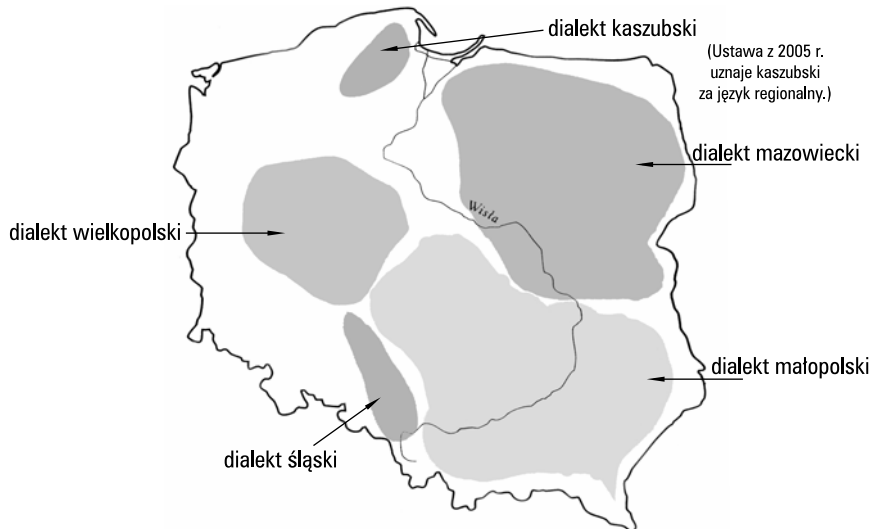
WTOREK

Zróżnicowanie języka polskiego

Język polski nie jest jednolity. Występują w nim odmiany regionalne i środowiskowe.

Różnice geograficzne

Do odmian regionalnych należą **gwary** i **dialekty**, które różnią się od siebie m.in. słownictwem i wymową, np. na ziemiaki na Podhalu mówi się *grule*, w Wielkopolsce – *pyry*, na Pomorzu – *bulwy*, na Śląsku – *knule*.

Różnice środowiskowe

Przedstawiciele tych samych zawodów (np. policjanci), grup społecznych (np. uczniowie, myśliwi) posługują się charakterystycznym dla siebie słownictwem, np. *kogut* (sygnalizator pojazdu uprzywilejowanego), *udawać się na miejsce zdarzenia, bez kitu* (uczniowskie: *naprawdę*), *darzbór* (myśliwskie pozdrowienie). Taką odmianę języka nazywamy **gwarą środowiskową**.

Różnice wynikające z upływu czasu

Niektóre elementy języka wychodzą z użycia – nazywamy je **archaizmami**, np. *lico* (twarz), *białogłowa* (kobieta), *zażrzcć* (zazdrościć).

Do języka polskiego wchodzi **neologizmy**, czyli nowe wyrazy. Bywają tworzone, np. *wpłatomat*, *dresiarz*, lub powstają przez zmianę znaczenia istniejących słów, np. *komórka*, *rysik*.

Neologizmami są także **zapożyczenia** z innych języków, np. *smarfton*, *selfie*, *mem*, *lajkować*. Za ich pomocą możemy nazywać nowe przedmioty i zjawiska. Wiele zapożyczeń wzbogaca nasz język, lepiej jednak nie używać wyrazów zapożyczonych, jeśli można je zastąpić polskimi odpowiednikami albo jeśli mogłyby być niezrozumiałe dla odbiorcy.

PIĄTEK

Porównanie homeryckie

Porównanie homeryckie – porównanie, w którym jeden z członów jest rozbudowany i tworzy samodzielny opis (zwykle odwołuje się on do zjawisk ze świata przyrody). Nazwa *porównanie homeryckie* pochodzi od imienia Homera – starożytnego poety, autora *Iliady* i *Odysei*.

W przytoczonym utworze Urszulka została porównana do małej oliwki podciętej przez ogrodnika:

Tren V

(fragment)

*Jako oliwka mała pod wysokim sadem
Idzie z ziemi ku górze macierzyńskim śladem,
Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc,
Sama tylko dopiro szczupłym prątkiem wschodząc:
Tę jeśli, ostre ciernie lub rodne pokrzywy
Uprzątając, sadownik podciął ukwapliwy,
Mdleje zaraz, a zbywszy siły przyrodzonej,
Upada przed nogami matki ulubionej –
Takci się mej namilszej Orszuli dostało.*

Jan Kochanowski, *Treny*, PIW, Warszawa 1976, s. 13

WTÓREK

Styl

Stylem nazywamy sposób formułowania wypowiedzi. Polega na wyborze środków językowych (np. słownictwa, budowy zdań) dopasowanych do tematu wypowiedzi, sytuacji komunikacyjnej i odbiorcy.

Wyróżniamy następujące style:

- **potoczny**, cechujący się m.in. słownictwem o zabarwieniu emocjonalnym, obecnością zdrobnień, krótkimi, nieraz urwanymi zdaniami,
- **urzędowy**, wyróżnia się m.in. brakiem wyrazów nacechowanych emocjonalnie, bezosobowością, obecnością typowych sformułowań, np. *oświadczam, zawiadamia się*,
- **naukowy**, dla którego typowe są m.in. obecność terminów naukowych lub technicznych, przewaga zdań podrzędnie złożonych, logiczny tok wypowiedzi,
- **artystyczny**, odznaczający się m.in. występowaniem różnorodnych środków stylistycznych: przenośni, epitetów, porównań,
- **publicystyczny**, który jest bardzo zróżnicowany w zależności od tematyki, charakteryzujący się m.in. perswazyjnością, słownictwem emocjonalnym, wykorzystywaniem języka potocznego i artystycznego.